

Laura Mulder

**VERLIES VAN
THUISGEVOELENIS
EN DE RELATIE MET
DE BEVOLKINGS-
SAMENSTELLING
IN DE BUURT**

*Verlies van thuisgevoelens en de relatie met de
bevolkingssamenstelling in de buurt*

De serie 'Working Papers' omvat studies die in het kader van de werkzaamheden van de WRR tot stand zijn gekomen. De verantwoordelijkheid voor de inhoud en de ingenomen standpunten berust bij de auteurs. Een overzicht van alle publicaties is te vinden op www.wrr.nl.

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid
Buitenhof 34
Postbus 20004
2500 EA Den Haag
Telefoon 070-356 46 00
E-mail info@wrr.nl
Website www.wrr.nl

*Verlies van thuisgevoelens
en de relatie met de
bevolkingssamenstelling
in de buurt*

Laura Mulder

Rapporten aan de regering vanaf nr. 68 zijn verkrijgbaar in de boekhandel. Alle *Rapporten aan de regering* en publicaties in de reeksen *Verkenningen*, *Policy Briefs* en *Working Papers* zijn beschikbaar via www.wrr.nl.

Vormgeving binnenwerk: Textcetera, Den Haag

Omslagafbeelding: Textcetera, Den Haag

Working Paper nummer 28

ISBN 978-94-90186-58-6

e-ISBN 978-94-90186-62-3

NUR 741

Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, Den Haag 2018

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j^o het Besluit van 20 juni 1974, Stb. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stb. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3051, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

INHOUD

Voorwoord	7
Inleiding	9
1 Thuisgevoelens	13
1.1 Het eerste mechanisme: etnische concentratie en dreiging	14
1.2 Het tweede mechanisme: etnische diversiteit en anomie	14
1.3 Twee achterliggende behoeften	15
2 De mate van thuisgevoelens onder personen met een Nederlandse achtergrond	17
3 De relatie tussen thuisgevoelens en de bevolkings-samenstelling in de directe leefomgeving	23
3.1 De relatie tussen thuisgevoelens onder personen met een Nederlandse achtergrond en de bevolkingssamenstelling in de directe leefomgeving	25
3.2 De relatie tussen thuisgevoelens onder personen met een migratie-achtergrond en de bevolkingssamenstelling in de directe leefomgeving	34
4 Samenvatting en conclusie	39
Literatuur	43
Appendix A. Beschrijvende variabelen sample	45
Appendix B. Ongestandaardiseerde resultaten van regressieanalyse ter verklaring van thuisgevoelens, 2014	47
Appendix C. Gestandaardiseerde resultaten van regressieanalyse ter verklaring van thuisgevoelens, 2014	49

VOORWOORD

WRR Working Paper 28 is geschreven door Laura Mulder, promovendus bij de afdeling politicologie van de Universiteit van Amsterdam. Mulder maakt een overzicht van het Nederlands onderzoek naar etnische diversiteit en verliesgevoelens. Drie sub-thema's zijn daarbij verlies van zeggenschap, verlies van cultuur en identiteit en verlies van 'thuis'. Het paper gaat in het bijzonder in op de uitkomsten van het eigen onderzoek naar etnische diversiteit en verlies van thuis. In welke mate voelen inwoners met een Nederlandse achtergrond zich thuis in hun buurt? Wat is de invloed van de bevolkingssamenstelling in de directe omgeving op deze thuisgevoelens?

Het onderzoek is verricht in opdracht van het project 'Migratiediversiteit', waarin de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) onderzoekt hoe (de)centrale overheden om kunnen gaan met de toegenomen migratiediversiteit. In dit kader wil de WRR de verschillende kansen, knelpunten en belevingen rond migratiediversiteit in beeld brengen.

De serie 'Working Papers' omvat studies die in het kader van de werkzaamheden van de WRR tot stand zijn gekomen. De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij de auteurs.

Prof.mr. J.E.J. (Corien) Prins
Voorzitter WRR

Dr. F.W.A. Brom
Directeur WRR

INLEIDING

Nederland is in enkele decennia veranderd van een tamelijk etnisch homogeen land naar een etnisch heterogeen land (Jennissen et al. 2015). Dit gaat echter niet zonder spanningen. Niet alleen immigranten moeten wennen aan hun nieuwe omgeving; hetzelfde kan gezegd worden over de bevolking met een Nederlandse achtergrond. Voor hen treden er veranderingen op in hun fysieke, sociale en culturele omgeving. Door netto-immigratie en groei van de tweede en latere generaties kunnen zij bovendien hun meerderheidspositie zien veranderen in een minderheidspositie. Waar dit proces zich al eerder voltrok in sommige wijken en buurten, wordt dit nu ook zichtbaar op het niveau van de steden. Zo zijn personen met een Nederlandse achtergrond in Den Haag en in Amsterdam begin 2015 in de minderheid, met respectievelijk 48,85 procent en 48,93 procent (Jennissen et al. 2015). Bovendien is ook de diversiteit binnen de groep personen met een migratieachtergrond enorm toegenomen: waar voorheen het merendeel van de migranten vooral uit een beperkt aantal landen kwam, komt nu een groot deel uit een veelheid aan landen. Hoe ervaren personen met een Nederlandse achtergrond deze veranderende bevolkingssamenstelling en toegenomen diversiteit?

Groepen die zich historisch gezien in een dominante positie bevinden, kunnen ontgoocheling en vervreemding ervaren door hun afnemende aantal en culturele invloed (Scotson en Elias 1965; Smeekes en Verkuyten 2015). Sommige personen met een Nederlandse achtergrond hebben het gevoel dat zij macht en zeggenschap verliezen aan nieuwkomers (Smeekes en Mulder 2016). Zij voelen zich niet langer thuis in ‘hun’ Nederland. Het Verwey-Jonker Instituut vat dit samen als ‘het gevoel een vreemde te zijn in eigen land’ (De Gruijter en Smits van Waesberghe 2010). In Den Haag voelen personen met een Nederlandse achtergrond zich zelfs minder thuis in hun stad en land dan personen met een migratieachtergrond (Elshout en Tonkens 2009). Deze gevoelens worden onder andere veroorzaakt door de ervaren veranderingen in het straatbeeld, verloedering van de buurt, het verdwijnen van (Nederlandse) buurtwinkels, gevoelens van onveiligheid en overlast (De Gruijter en Smits van Waesberghe 2010; Elshout en Tonkens 2009).¹

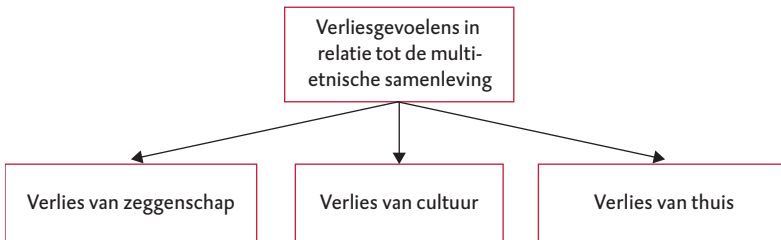
Gevoelens van verlies staan hierbij duidelijk centraal; verlies van invloed, familiariteit, ‘de’ Nederlandse cultuur en een ‘thuis’. In deze working paper zullen dergelijke gevoelens omschreven worden met de term ‘verliesgevoelens’: het gevoel dat waardevolle elementen uit het verleden verloren gaan als gevolg van ongewenste veranderingen en ontwikkelingen in het heden (Smeekes en Mulder 2016).

¹ Hoewel dit verlies van thuisgevoelens ook kan worden veroorzaakt door de modernisering van de maatschappij, wordt het voornamelijk toegeschreven aan de aanwezigheid van immigranten (Duyvendak 2011).

Hoewel verliesgevoelens velerlei oorzaken kunnen hebben, worden hier alleen verliesgevoelens in relatie tot de multi-etnische samenleving bedoeld. Deze verliesgevoelens zijn onder te brengen in drie subthema's: (1) verlies van zeggenschap, (2) verlies van cultuur en identiteit en (3) verlies van 'thuis'.

In een eerdere working paper (Smeekes en Mulder 2016) zijn verliesgevoelens van zeggenschap behandeld. In de huidige paper staan verliesgevoelens van thuis centraal. In de WRR-Verkenning *De nieuwe verscheidenheid: toenemende diversiteit naar herkomst in Nederland* (Jennissen, Engbersen, Bokhorst en Bovens 2018) komen alle drie de thema's samen.

Schema 1 Aspecten van verliesgevoelens.



Hoewel er door stedelijk geografen en omgevingspsychologen en -sociologen al enkele decennia wordt onderzocht of inwoners zich thuis voelen in hun omgeving, is er nauwelijks onderzoek gedaan naar de relatie met de bevolkingssamenstelling in de directe leefomgeving. Het onderzoek dat hier wel naar is gedaan, heeft een theoretische (e.g. Duyvendak 2011) of een kwalitatieve (e.g. De Gruijter en Smits van Waesberghe 2010) insteek. In deze working paper worden thuisgevoelens op een grootschalige kwantitatieve manier onderzocht door middel van de volgende onderzoeksvragen:

1. In welke mate voelen personen met een Nederlandse achtergrond zich thuis in hun buurt?
2. Wat is de invloed van de bevolkingssamenstelling in de directe leefomgeving op thuisgevoelens onder personen met een Nederlandse achtergrond?

Er wordt hierbij gekeken naar zowel de *concentratie* van personen met een migratieachtergrond als naar de mate van etnische *diversiteit* in de directe leefomgeving.

Verliesgevoelens worden echter niet alleen ervaren door personen met een Nederlandse achtergrond. Ook immigranten en hun kinderen die al langere tijd in Nederland wonen, kunnen verliesgevoelens ervaren ten opzichte van nieuwe migrantengroepen. Zo bestaat er bijvoorbeeld onder een deel van de Turkse en Marokkaanse Nederlanders onvrede over de aanwezigheid van Midden- en Oost-Europese arbeidsmigranten en de daarmee samengaande veranderingen in het

straatbeeld. Waar personen met een Nederlandse achtergrond voorheen met ongenoegen zagen dat Nederlandse buurtwinkels plaatsmaakten voor Turkse of Marokkaanse supermarkten, zien Turkse en Marokkaanse Nederlanders hun omgeving nu veranderen door de komst van Poolse en Bulgaarse winkels en cafés. Onderzoek in Rotterdam laat inderdaad zien dat Marokkaanse Nederlanders die zich in hun wijk in een meerderheidspositie bevinden, andere etnische groepen, zoals Polen, stigmatiseren (Hogenstijn en Van Middelkoop 2008). In deze paper zullen daarom ook verliesgevoelens aan bod komen van personen met een migratieachtergrond die al langere tijd in Nederland wonen. De derde onderzoeksvraag luidt daarom als volgt:

3. Wat is de invloed van de bevolkingssamenstelling in de directe leefomgeving op thuisgevoelens onder personen met een migratieachtergrond?

1 THUISGEVOELENS

Voor de theoretische onderbouwing van thuis voelen kan men zich wenden tot de theorie van *place attachment*. Onder deze noemer bestuderen sociaal geografen en omgevingspsychologen en -sociologen de relatie tussen mensen en plekken. Binnen deze theorie zijn er wetenschappers die menen dat *place attachment*, in dit geval thuis voelen, voornamelijk door andere mensen tot stand komt, zoals familie, vrienden en burens, en wetenschappers die de grootste rol toeschrijven aan de kenmerken van de plekken zelf. Dit leidt tot twee dimensies van thuisgevoelens: hechting aan mensen in de buurt (sociale buurthechting) en hechting aan plekken in de buurt (fysieke buurthechting) (Van der Graaf en Duyvendak 2009). Mensen worden zich vaak pas bewust van hun thuisgevoelens als zij een plek (moeten) verlaten of wanneer deze plek verandert of dreigt te veranderen. In het kader van verliesgevoelens kunnen inwoners wat betreft de fysieke buurthechting bijvoorbeeld verlies ervaren door de komst van etnische ondernemingen, zoals Turkse supermarkten of Poolse cafés. Wat betreft sociale buurthechting kunnen zij verlies ervaren door veranderingen in de bevolkingssamenstelling. Uit een studie van Smets en Kreuk (2008) komt bijvoorbeeld naar voren dat personen met een Nederlandse achtergrond die al lange tijd in een Amsterdamse buurt wonen, het fijn vinden dat zij andere bewoners herkennen en bekend met hen zijn. Dit gevoel verminderde echter door de veranderende bevolkingssamenstelling in de buurt.

In de kabinetsreactie op het WRR-rapport *Identificatie met Nederland* onderkent het kabinet het verlies van thuisgevoelens onder personen met een Nederlandse achtergrond. Het kabinet spreekt onder andere over het verlies aan herkenningpunten voor de oorspronkelijke bewoners. Dergelijke herkenningpunten, zoals culturele uitingen en ongeschreven omgangsvormen en gedragscodes, zorgen voor herkenning en geven aan wat ‘normaal’ is. Dit bepaalt mede of mensen zich thuis voelen in hun omgeving. Als de nieuwe situatie te veel afwijkt van de oude situatie, kan dit gepaard gaan met gevoelens van onbehagen, verlies of onveiligheid (Kabinet 2008).² Deze veranderingen kunnen onzekerheden meebrengen waardoor de gevestigde bewoners zich minder op hun gemak – en dus minder thuis – voelen (Blokland en Nast 2014).

In deze paper zal de focus liggen op de sociale dimensie van thuisgevoelens. Zoals eerder vermeld, wordt er gekeken naar de mate van etnische concentratie en etnische diversiteit. Hier hangen twee mechanismen mee samen: dreiging en anomie.

² Het kabinet geeft hierbij wel aan dat het onontkoombaar is dat normen veranderen en continu worden bijgesteld.

1.1 HET EERSTE MECHANISME: ETNISCHE CONCENTRATIE EN DREIGING

Het dreigingsmechanisme is afgeleid van conflicttheorieën. Volgens conflicttheorieën hebben personen negatieve opvattingen over out-groups door gevoelens van competitie en bedreiging (Campbell 1965; Riek, Mania en Gaertner 2006; Scheepers, Gijsberts en Coenders 2002; Sherif en Sherif 1969; Stephan en Stephan 2000). Als mensen het idee hebben dat hun groepsbelangen worden bedreigd, zullen zij geneigd zijn negatiever te reageren op de gepercipieerde bron van de dreiging. Deze dreiging is op te delen in een materiële en een symbolische dreiging. Materiële dreiging verwijst naar een dreiging van het fysieke of economische welzijn van een groep en competitie over schaarse goederen als huisvesting, banen en politieke invloed. Symbolische dreiging verwijst naar een conflict in normen, waarden en overtuigingen tussen groepen. Er is dan sprake van competitie over cultuur en identiteit.

Deze daadwerkelijke of ervaren dreiging zal groter zijn naarmate de out-group groter is. In het geval van verliesgevoelens onder personen met een Nederlandse achtergrond zal de dreiging dan ook samenhangen met de relatieve grootte van de groep personen met een migratieachtergrond. Dit wordt ook wel de mate van etnische concentratie genoemd. Hoe hoger de etnische concentratie, hoe hoger de (daadwerkelijke of ervaren) dreiging. Logischerwijs zullen mensen zich minder thuis voelen in hun buurt als er meer mensen wonen over wie zij negatievere opvattingen hebben.

1.2 HET TWEDE MECHANISME: ETNISCHE DIVERSITEIT EN ANOMIE

Het anomie-mechanisme is af te leiden van een behoefte aan herkenning. Om je ergens thuis te voelen is er een bepaalde mate van herkenning en zekerheid nodig. Blokland en Nast (2014) omschrijven dit als publieke familiariteit: mensen moeten in staat zijn om andermans gedrag te begrijpen en te voorspellen, zodat zij weten wat zij van hen kunnen verwachten. Als dit niet het geval is, kan er een bepaalde mate van onzekerheid ontstaan, omdat mensen niet meer weten hoe zij zich moeten gedragen, hoe anderen hen beoordelen en wat zij van anderen kunnen verwachten (Putnam 2007; Riek et al. 2006; Van der Meer en Tolsma 2014). Deze onzekerheid kan thuisgevoelens in de weg staan.

Etnisch diverse buurten kunnen echter té divers zijn voor het ontwikkelen van publieke familiariteit. Je ergens thuis voelen vereist kennis over de sociale codes, ongeschreven regels en manier van doen in de publieke ruimte. Aangezien etnische diversiteit vaak ook diversiteit in taal, religie en cultuur impliceert, kan er in

etnisch diverse buurten een gebrek aan gedeelde normen en waarden zijn. Deze situatie wordt ook wel omschreven als ‘anomie’.

1.3 TWEE ACHTERLIGGENDE BEHOEFTE

Achter deze mechanismen gaan twee behoeften schuil: een *behoefte aan continuïteit* en een *behoefte aan grip* op het leven. Psychologen en historici veronderstellen dat een gevoel van continuïteit belangrijk is voor het welzijn van individuen. Continuïteit zorgt namelijk voor zekerheid. Dit is waarom mensen met weerstand reageren als deze continuïteit wordt bedreigd (Smeeke en Mulder 2016). De aanwezigheid van migranten en een hoge mate van etnische diversiteit brengen veranderingen mee die ervaren kunnen worden als een bedreiging voor de continuïteit van hun ‘thuis’.

Het tweede mechanisme hangt hiermee samen. Veranderingen die samengaan met de komst van migranten en etnische diversiteit, kunnen mensen het gevoel geven dat zij de grip en controle op hun leven en omgeving verliezen. Dat kan leiden tot stress en onzekerheid. Mensen hebben tijd nodig om zich aan te passen aan veranderingen en nieuwe situaties. Zo ook de bewoners die zich vervreemd voelen van hun buurt die zij in korte tijd hebben zien veranderen door de komst van nieuwkomers (Verkuyten 2014).

Achtereenvolgens zullen nu de drie onderzoeksvragen worden behandeld, waarna wordt afgesloten met een conclusie en enkele beleidsmatige implicaties.

2 DE MATE VAN THUISGEVOELENS ONDER PERSONEN MET EEN NEDERLANDSE ACHTERGROND

Ter beantwoording van de onderzoeksvragen wordt gebruikgemaakt van de Veiligheidsmonitor 2014, die sinds 2005³ jaarlijks in opdracht van het ministerie van Justitie en Veiligheid, gemeenten en politie wordt verzameld. In de Veiligheidsmonitor komen onderwerpen als veiligheid, leefbaarheid en slachtofferschap aan bod. Ook zijn er enkele stellingen te vinden die voor dit onderzoek gebruikt worden om thuisgevoelens te meten: *'Ik voel me thuis bij de mensen die in de buurt wonen'* en *'Ik ben tevreden over de bevolkingssamenstelling in de buurt'*.^{4, 5} Deze stellingen zijn samengevoegd tot één indicator voor thuisgevoelens.

Ter beantwoording van de eerste onderzoeksvraag (In welke mate voelen personen met een Nederlandse achtergrond zich thuis in hun buurt?) wordt er in deze studie alleen gekeken naar personen met een Nederlandse achtergrond. Respondenten met een migratieachtergrond zijn er daardoor uitgefilterd, waardoor er een sample van 71.269 respondenten overblijft. Deze respondenten komen uit 402 gemeenten, 2483 wijken en 8586 buurten. Zij zijn tussen de 14 en 101 jaar oud ($M = 52,08$, $SD = 18,10$) en 48 procent is man. Zie Appendix A voor alle beschrijvende variabelen.

Wat betreft de thuisgevoelens, in figuur 2.1 is te zien dat 70 procent van de respondenten het eens of helemaal eens is met de stelling 'Ik voel me thuis bij de mensen in de buurt', 10,9 procent is het niet of helemaal niet eens en 24,7 procent is het niet eens of oneens. Ongeveer hetzelfde patroon gaat op voor de stelling 'Ik ben tevreden met de bevolkingssamenstelling in de buurt': 67,3 procent is het ermee eens of helemaal eens, 12 procent is het er niet of helemaal niet mee eens en 16,8 procent is het er niet mee eens of oneens.

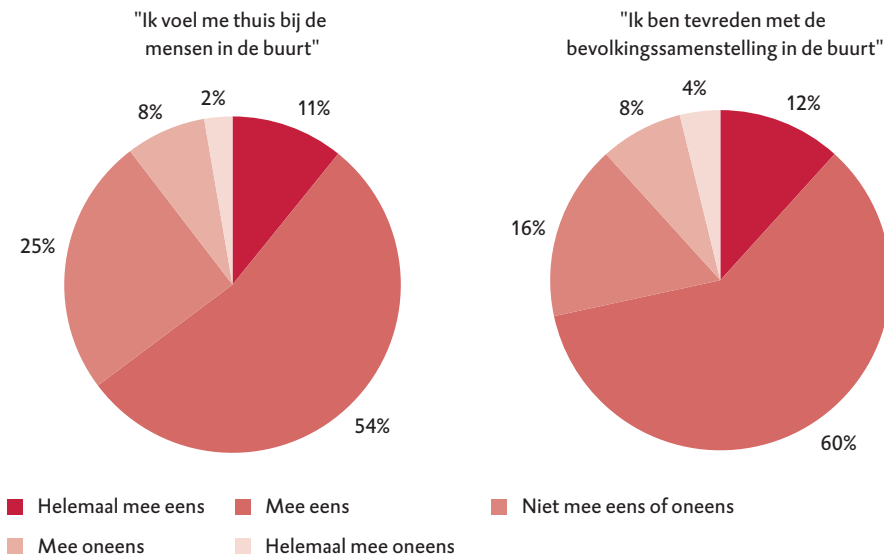
3 Voorgangers van de Veiligheidsmonitor (VM; 2012 t/m 2014) zijn de Veiligheidsmonitor Rijk (VMR; 2005 t/m 2008) en de Integrale Veiligheidsmonitor (IVM; 2008 t/m 2011).

4 Hoewel personen thuisgevoelens kunnen ontwikkelen in relatie tot ontwikkelingen op symbolisch, nationaal of lokaal niveau, kunnen in dit onderzoek alleen verliesgevoelens in relatie tot het lokale niveau worden gemeten.

5 Deze stellingen zijn gemeten op een 5-puntsschaal van (1) 'helemaal mee eens' tot (5) 'helemaal niet mee eens'. De stellingen zijn gehercodeerd, waardoor een hogere score wijst op hogere thuisgevoelens. Factor analyse en schaal analyse laten zien dat deze stellingen hoog scoren op één factor (eigenvalue: 1573, verklaarde variantie: 78.65%) en een betrouwbare meting zijn van thuisgevoelens (Spearman-Brown = .73). Van de twee stellingen is een gemiddelde score genomen als indicator voor thuisgevoelens.

Hoewel de percentages van de personen die zich niet thuis voelen in de buurt in eerste instantie laag lijken, gaat het in absolute getallen toch om respectievelijk 7768 en 8552 van de 71.269 personen. Bovendien is het belangrijk om bij deze aantallen te realiseren dat mensen geneigd zijn te verhuizen wanneer zij zich niet thuis voelen in de buurt en niet tevreden zijn met de bevolkingssamenstelling. Uit onderzoek van Van Ham en Clark (2009) blijkt dat de etnische compositie van de buurt een grote invloed heeft op verhuisgedrag: vooral personen met een Nederlandse achtergrond verhuizen bij een hoger percentage personen met een migratie-achtergrond in de buurt. Deze ‘witte vlucht’ speelt zich in Nederland al enkele decennia af. Een groot deel van de personen dat wenst te verhuizen door grote ontevredenheid over de etnische samenstelling van de bevolking in hun buurt, zal daarom reeds naar andere buurten zijn getrokken. Zij die nog in dergelijke buurten wonen, zullen óf niet de middelen of mogelijkheden hebben om te verhuizen óf zijn niet in zo’n mate ontevreden over de bevolkingssamenstelling dat zij willen verhuizen.

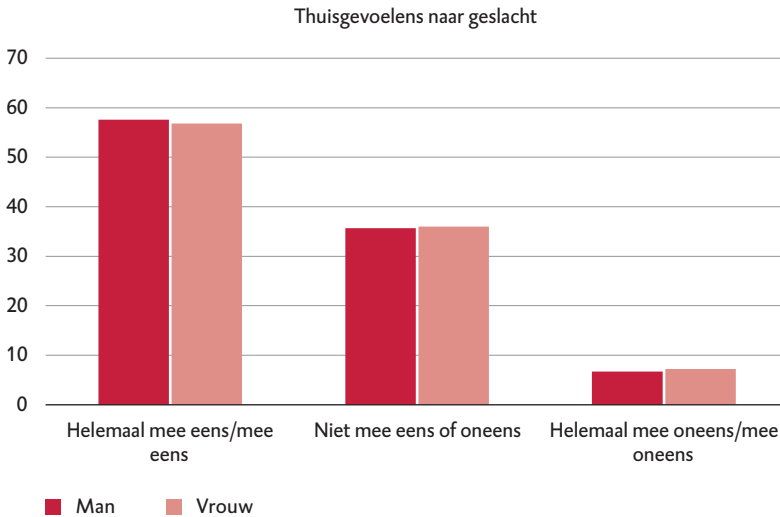
Figuur 2.1 Personen met een Nederlandse achtergrond (N = 71.269) dat het eens/oneens is met de stellingen, 2014



Om verder inzicht te krijgen in deze resultaten zijn zij uitgesplitst naar geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en inkomen. Hiertoe zijn de twee stellingen samengevoegd tot één schaal, die hierna simpelweg ‘thuisgevoelens’ zal worden genoemd. Uit de resultaten van de thuisgevoelens naar geslacht blijkt dat er nauwelijks verschillen zijn tussen mannen en vrouwen: 57,6 procent van de mannen en 56,8 procent van de vrouwen is het met de stellingen (helemaal) eens, 35,7 procent

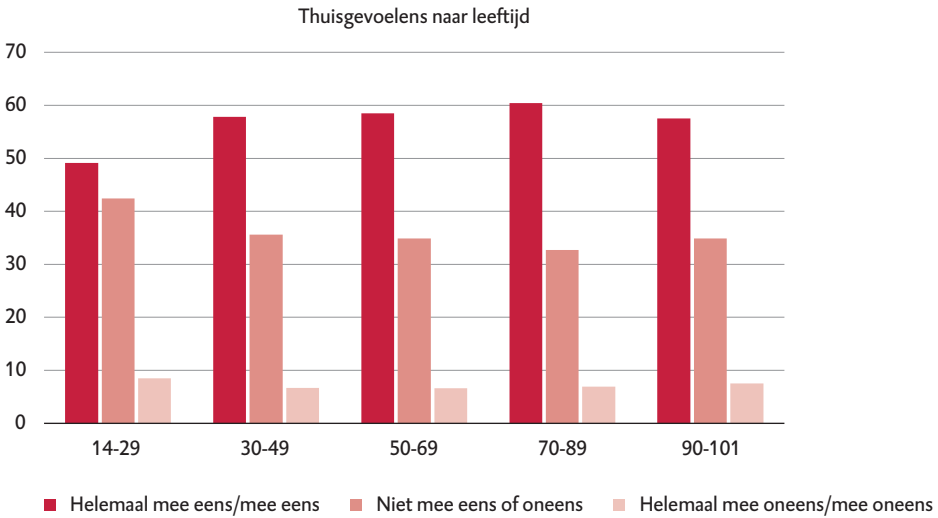
van de mannen en 36 procent van de vrouwen is het er niet mee eens of oneens en 6,7 procent van de mannen en 7,2 procent van de vrouwen is het er (helemaal) niet mee eens.

Figuur 2.2 Personen met een Nederlandse achtergrond (N = 71.269) dat het eens/oneens is met de stellingen naar geslacht (in procenten), 2014



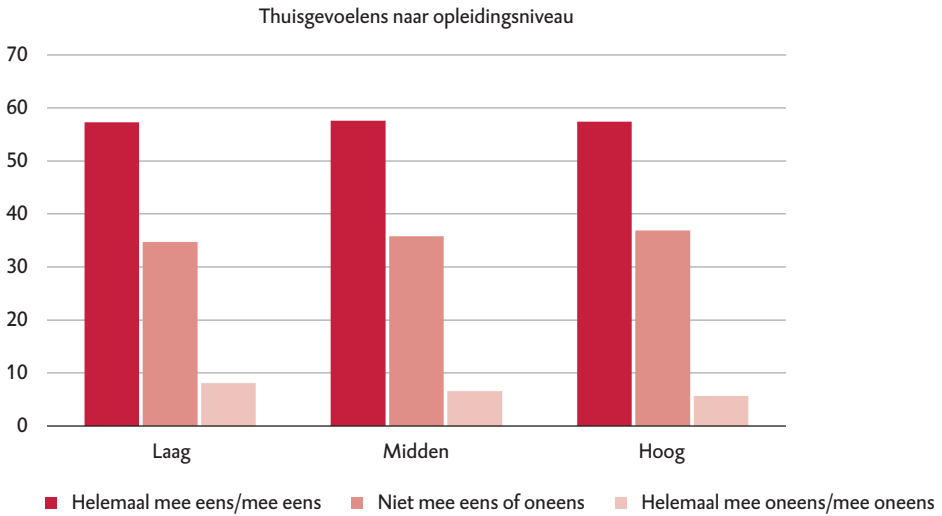
Als de thuisgevoelens worden uitgesplitst naar leeftijd, blijken jongeren tussen de 14 en 29 jaar het minst bevestigend te reageren op de stellingen. Waar 49,1 procent van de jongeren het (helemaal) eens is met de stellingen, komt het percentage van de andere leeftijdscategorieën niet onder de 57 procent uit (30-49 jaar: 57,8%. 50-69 jaar: 58,5%, 70-89 jaar: 60,4% en 90-101 jaar: 57,5%). Het verschil tussen de jongeren en de andere leeftijdscategorieën wordt voor een groot deel verklaard door een hoger percentage jongeren dat het er niet mee eens of niet mee oneens is (14-29 jaar: 42,4% tegen 30-49 jaar: 35,6%, 50-69 jaar: 34,9%. 70-89%: 32,7% en 90-101 jaar: 34,9%). Wat betreft het (helemaal) oneens zijn met de stellingen scoren de jongste 8,5%) en de oudste (7,5%) leeftijdscategorieën het hoogst (tegen 6,7% van de 30-49-jarigen, 6,6% van de 50-69-jarigen en 6,9% van de 70-89-jarigen): zij voelen zich dus het minst thuis in de buurt.

Figuur 2.3 Personen met een Nederlandse achtergrond (N = 71.269) dat het eens/oneens is met de stellingen naar leeftijd (in procenten), 2014



Uit de resultaten van de thuisgevoelens naar opleidingsniveau blijkt dat lager opgeleiden (8,1%) zich vaker niet thuis voelen dan middelbaar- en hoger opgeleiden (6,6% en 5,7%). Ook zijn zij het minder vaak niet eens of oneens met de stellingen (34,7% tegen 35,8% en 36,9%). Wat betreft het (helemaal) eens zijn met de stellingen zijn er weinig verschillen (lager opgeleiden: 57,3%, middelbaar opgeleiden: 57,6%, hoger opgeleiden: 57,4%).

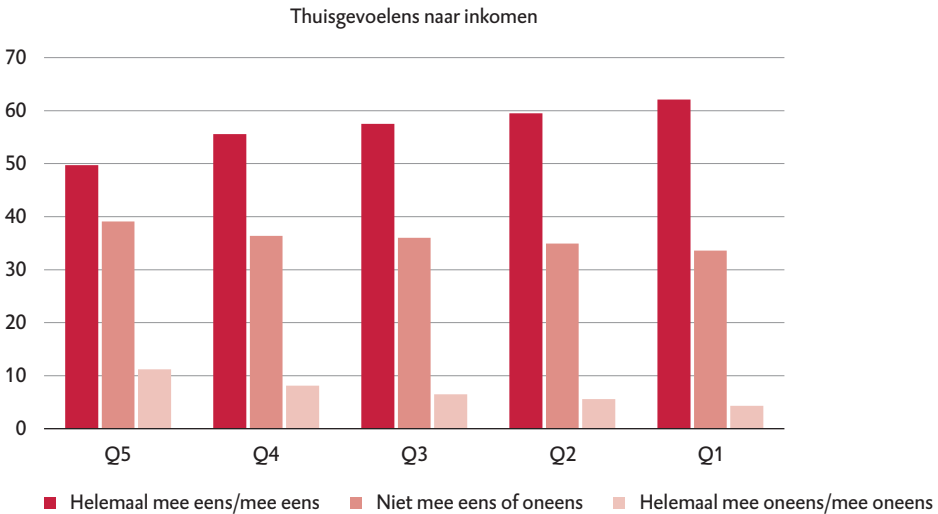
Figuur 2.4 Personen met een Nederlandse achtergrond (N = 71.269) dat het eens/oneens is met de stellingen naar opleidingsniveau (in procenten), 2014



Tot slot blijkt uit de resultaten van de thuisgevoelens naar inkomen⁶ dat hoe lager het inkomen, hoe minder mensen zich thuis voelen in de buurt. Bij de hoogste inkomensgroep (Q₁) is 62,1 procent het (helemaal) eens met de stellingen, terwijl dit maar 49,7 procent is bij de laagste inkomensgroep (Q₅). Hetzelfde gaat op voor het (helemaal) oneens zijn met de stellingen: slechts 4,3 procent van de personen uit de hoogste inkomensgroep geeft aan zich (helemaal) niet thuis te voelen, tegen 11,2 procent van de personen uit de laagste inkomensgroep.

6 Het gestandaardiseerd huishoudinkomen is verdeeld in vijf kwintielen. In het hoogste kwintiel vallen dus de 20 procent personen met het hoogste inkomen en in kwintiel 5 de 20 procent personen met het laagste inkomen.

Figuur 2.5 Personen met een Nederlandse achtergrond (N = 71.269) dat het eens/oneens is met de stellingen naar inkomen (in procenten), 2014



Samenvattend kan men zeggen dat ongeveer 11 procent van de personen met een Nederlandse achtergrond zich (helemaal) niet thuis voelt in de buurt. Hierbij moet in acht worden genomen dat de 'witte vlucht' al enkele decennia gaande is. Verder voelen vooral jongeren (en de alleroudsten), lager opgeleiden en mensen met een lager inkomen zich minder thuis in de buurt. Opvallend is dat juist deze categorieën weinig invloed hebben op de plek waar zij wonen. Door beperkte financiële middelen of doordat zij (deels) afhankelijk zijn van de keuze van hun ouders kunnen zij mogelijk niet 'kiezen' voor een witte vlucht. Er blijken nauwelijks verschillen te zijn tussen mannen en vrouwen.

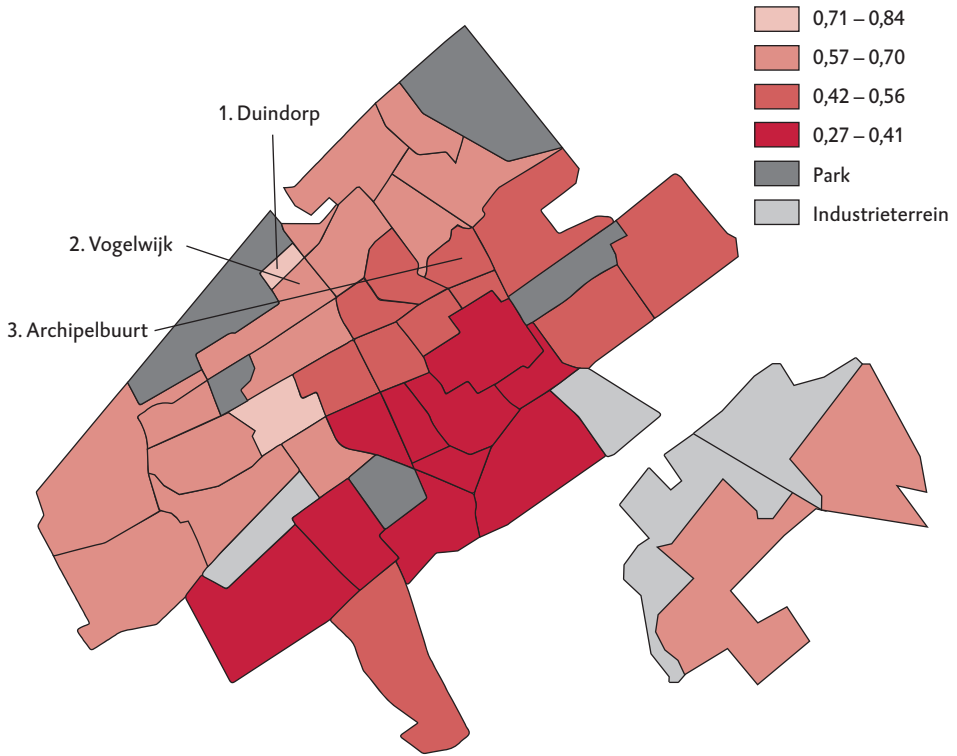
3 DE RELATIE TUSSEN THUISGEVOELENS EN DE BEVOLKINGSSAMENSTELLING IN DE DIRECTE LEEFOMGEVING

In deze paper gaat de interesse vooral uit naar de relatie tussen thuisgevoelens en etnische diversiteit. In de figuren 3.1 en 3.2 zijn daarom de mate van thuis voelen en etnische diversiteit per wijk weergegeven voor de stad Den Haag. In figuur 3.1 valt meteen een duidelijke verdeling op: in het noorden/noordwesten is de etnische diversiteit veel lager dan in het oosten/zuidoosten. Deze verdeling is terug te voeren op de bodemsoort. Den Haag is namelijk verdeeld in zand- en veengronden, die grofweg gescheiden worden door de Laan van Meerdervoort. Van oudsher vestigden de welgestelden zich op de hoger gelegen zandgronden in het noorden en noordwesten van Den Haag en de minderbedeelden op de veengronden in het oosten en zuidoosten van Den Haag. Hoewel deze verdeling in eerste instantie gebaseerd is op de economische gesteldheid van de inwoners, is in figuur 3.1 te zien dat deze ook opgaat voor de mate van etnische diversiteit. Den Haag is daarmee een van de meest gesegregeerde steden van Nederland (De Gruijter, Gilsing en Pels 2014).

Ook in figuur 3.2 zijn dezelfde contouren van deze verdeling zichtbaar: in het oosten/zuidoosten voelen mensen zich minder thuis dan in het noorden/noordwesten. Toch zijn er enkele verschillen. Als men bijvoorbeeld de wijk Duindorp (1) vergelijkt met de Vogelwijk (2), blijkt dat hoewel de etnische diversiteit in Duindorp lager is (0,28) dan in de Vogelwijk (0,44), personen zich in Duindorp minder thuis voelen (3,47) dan in de Vogelwijk (3,83). Dit verschil kan wellicht verklaard worden door de *kenmerken van de respondenten* die in deze wijken wonen. In Duindorp is het gemiddeld besteedbaar huishoudinkomen bijvoorbeeld veel lager (€28.200) dan in de Vogelwijk (€61.700). In de verklarende analyses in het volgende hoofdstuk wordt er daarom gecontroleerd voor individuele kenmerken en buurtkenmerken.

Verschillen kunnen echter ook te maken hebben met de *kenmerken van de personen met een migratieachtergrond* in de wijk. Een voorbeeld is de Archipelbuurt (3). De etnische diversiteit is hier hoog (0,62), maar toch voelen weinig mensen zich niet thuis in de buurt (3,81). Wellicht heeft dit te maken met het feit dat er in de Archipelbuurt veel expats wonen en 29,5 procent van de inwoners een westerse migratieachtergrond heeft (Den Haag Buurtmonitor, 2016). In de verklarende analyses in het volgende hoofdstuk wordt er daarom ook gekeken naar thuisgevoelens en verschillende 'typen' binnen de bevolkingssamenstelling.

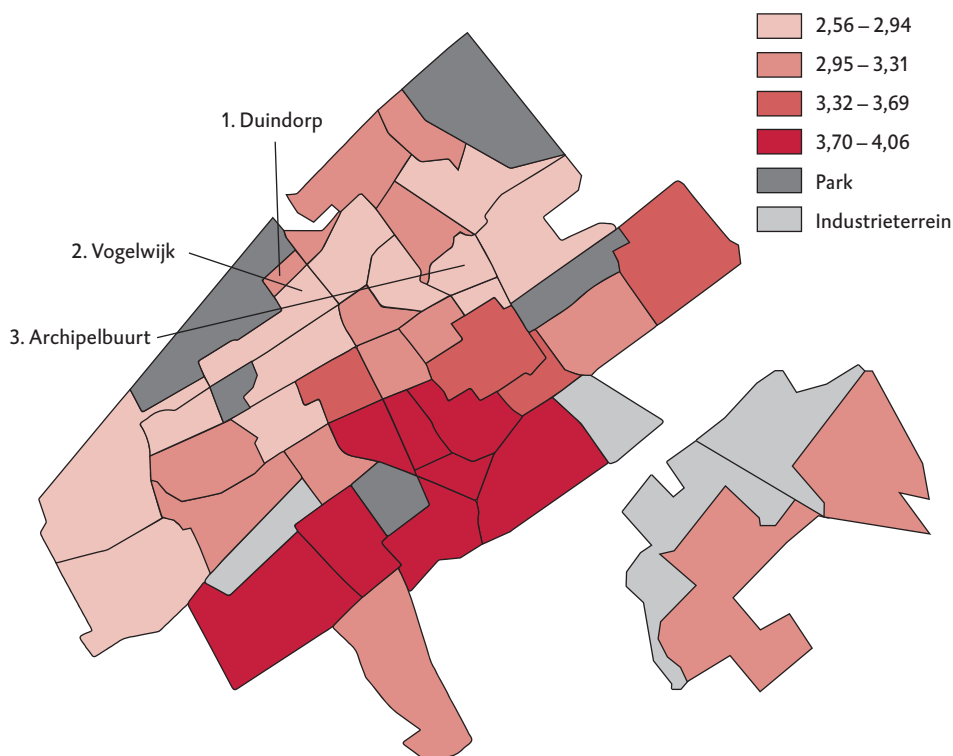
Figuur 3.1 Gemiddelde etnische diversiteit ($HHI_{i,8}$)⁷ per wijk, gebaseerd op gegevens van het CBS, 2014.



7

De etnische diversiteit wordt hier gemeten door middel van de $HHI_{i,8}$. Zie paragraaf 3.2 voor een uitleg.

Figuur 3.2 Gemiddeld thuis voelen in de buurt onder personen met een Nederlandse achtergrond per wijk, gebaseerd op gegevens uit de Veiligheidsmonitor, 2014



3.1 DE RELATIE TUSSEN THUISGEOELEN ONDER PERSONEN MET EEN NEDERLANDSE ACHTERGROND EN DE BEVOLKINGS-SAMENSTELLING IN DE DIRECTE LEEFOMGEVING

Om de relatie tussen thuisgevoelens en de bevolkingssamenstelling nader te onderzoeken zijn de twee stellingen uit de Veiligheidsmonitor gekoppeld aan het Stelsel van Sociaal-statistische Bestanden (SSB) van het CBS. Het SSB is een koppeling tussen verschillende registers en bevat demografische en sociaaleconomische gegevens op individueel niveau. Op basis van het SSB wordt de bevolkingssamenstelling op verschillende manieren berekend, namelijk als etnische concentratie en als etnische diversiteit. Deze verschillende manieren kunnen een indicatie geven van welke type bevolkingssamenstelling het meest uitmaakt voor thuisgevoelens. Dit kan interessante bevindingen opleveren voor beleid.

3.1.1 ETNISCHE CONCENTRATIE

Buurten, wijken en gemeenten kunnen een lage of hoge mate van etnische concentratie hebben. Gemeenten scoren hoog op de schaal van etnische concentratie als

zij een hoog percentage personen met een migratieachtergrond hebben, zoals Amsterdam waar 50,74 procent van de inwoners in 2015 uit personen met een migratieachtergrond bestond. Gemeenten met een laag percentage personen met een migratieachtergrond, zoals Staphorst met 3,23 procent, scoren daarentegen laag op de schaal van etnische concentratie. Er kan gekeken worden naar verschillende categorieën van etnische concentratie. In dit onderzoek worden er vier categorieën behandeld, namelijk (1) het percentage personen met een migratieachtergrond, (2) het percentage personen met een Europese migratieachtergrond, (3) het percentage personen met een niet-Europese achtergrond en (4) het percentage van de grootste migrantengroep.⁸ Er wordt een overzicht en voorbeeld gegeven in Tabel 1A. Hier kan men zien dat in het jaar 2014, 59,05 procent van de inwoners van de Schiedamse Newtonbuurt uit personen met een migratieachtergrond bestond, 21,35 procent een Europese en 37,70 procent een niet-Europese achtergrond had. Daarnaast is ook te zien dat 15,13 procent van de inwoners van de Schiedamse Newtonbuurt tot één migrantengroep behoorde, en daarmee de grootste migrantengroep vormde. In dit geval gaat het om personen met een Midden- of Oost-Europese achtergrond.

Tabel 3.1 **Overzicht en voorbeeld van maatstaven voor etnische concentratie (A) en etnische diversiteit (B)**

A. Maatstaven etnische concentratie	Newtonbuurt, Schiedam
1. Percentage personen met een migratieachtergrond	59,05
2. Percentage personen met een Europese migratieachtergrond	21,35
3. Percentage personen met een niet-Europese achtergrond	37,70
4. Percentage van de grootste migranten groep	15,13
B. Maatstaf etnische diversiteit	Newtonbuurt, Schiedam
5. HHI met 18 groepen	0,82

3.1.2 ETNISCHE DIVERSITEIT

Naast de *concentratie* van de groep personen met een migratieachtergrond, kan ook de *verhouding* van deze groep zeer verschillend zijn. Dit wordt de mate van etnische diversiteit genoemd. De groep personen met een migratieachtergrond kan bijvoorbeeld overwegend bestaan uit een beperkt aantal etnische groepen van grote omvang (e.g., vier grote groepen van ieder 25%), of juist uit een groot aantal

⁸ De eerste concentratiemaat verwijst naar de totale groep van personen met een migratieachtergrond, en is dus gelijk aan de som van het percentage personen met een Europese achtergrond (tweede concentratiemaat) en niet-Europese achtergrond (derde concentratiemaat). Het percentage van de grootste migranten groep verwijst naar de grootste groep personen met een migratieachtergrond in een buurt. Zo kan een buurt bijvoorbeeld een grote concentratie van personen met een Surinaamse achtergrond hebben. Deze maatstaf is gebaseerd op de zeventien migrantengroepen uit de indeling van Jennissen et al. (2015).

etnische groepen van kleine omvang (e.g. vijftig kleine groepen van ieder 2%). In het eerste geval is de etnische diversiteit laag, in het tweede geval is de etnische diversiteit hoog. De etnische diversiteit kan gemeten worden door middel van de zogenoemde Herfindahl-Hirschman Index (HHI). Deze index gebruikt het aantal groepen en de relatieve groeps grootte om de kans te berekenen dat twee willekeurige individuen een andere etniciteit hebben. De HHI wordt als volgt berekend:

$$HHI = 1 - \sum_{i=1}^N s_i^2$$

Hierbij is s_i het aandeel van groep i in de totale bevolking en N het aantal groepen. Een onderzoeker kan zelf bepalen hoeveel groepen er in de index worden opgenomen. Recentelijk hebben Jennissen et al. (2015) een gedetailleerde indeling van groepen gemaakt op basis van culturele kenmerken. Hierbij worden in totaal achttien groepen gespecificeerd. In het huidige onderzoek wordt daarom als vijfde maatstaf de HHI met achttien groepen meegenomen. Er wordt een overzicht en voorbeeld gegeven in Tabel 1B. Hier kan men zien dat de HHI_{18} van de Schiedamse Newtonbuurt 0,82 is, wat betekent dat de kans 82 procent is dat twee willekeurig geselecteerde individuen een andere etniciteit hebben.

Samenvattend wordt de relatie tussen thuisgevoelens en de bevolkingssamenstelling in deze working paper onderzocht door middel van vijf maatstaven (het percentage personen met een migratieachtergrond, het percentage personen met een Europese migratieachtergrond, het percentage personen met een niet-Europese achtergrond, het percentage van de grootste migrantengroep en een HHI met achttien groepen).

3.1.3 RESULTATEN VAN DE VIJF MAATSTAVEN⁹

Aangezien de vijf maatstaven een hoge correlatie met elkaar hebben, kunnen zij niet in hetzelfde model worden opgenomen. Daarom worden er in totaal vijf modellen geschat. In tabel 2 worden de resultaten van alle vijf de maatstaven weer gegeven.

9 In deze paragraaf worden alleen de regressiecoëfficiënten van de vijf maatstaven weer gegeven. De regressiecoëfficiënten van de controlevariabelen worden weergegeven in de appendices A en B. De modellen zijn ook in een multi-levelanalyse gedraaid; hiervan komen de resultaten nagenoeg overeen met de hier gepresenteerde resultaten. De multi-levelresultaten zijn beschikbaar op aanvraag bij de auteur.

Tabel 3.2 De effecten van vijf maatstaven voor de etnische bevolkingssamenstelling van de buurt op thuisgevoelens van personen met een Nederlandse achtergrond, ongestandaardiseerde resultaten van lineaire regressieanalyses (N = 71.269)¹⁰, 2014*

A. Maatstaven etnische concentratie	b
1. Percentage personen met een migratieachtergrond	-1,201
2. Percentage personen met een Europese migratieachtergrond	-0,596
3. Percentage personen met een niet-Europese achtergrond	-1,329
4. Percentage van de grootste migranten groep	-2,120
B. Maatstaven etnische diversiteit	b
5. HHI met 18 groepen	-0,940

* Alle weergegeven regressiecoëfficiënten zijn significant ($p < 0,001$).

Uit de resultaten blijkt dat alle maatstaven een negatieve relatie met thuisgevoelens hebben. Hoe meer personen met een migratieachtergrond in de buurt wonen of hoe hoger de etnische diversiteit in een buurt is, hoe minder personen met een Nederlandse achtergrond zich thuis voelen.

Er is echter ook een verschil in de *grootte* van deze negatieve relatie waar te nemen. Zo is de relatie het negatiefst wanneer het percentage van de grootste migrantengroep hoog is. Op basis hiervan kan men daarom pleiten om de concentratie van één grote migrantengroep zoveel mogelijk tegen te gaan. Verder is er ook een verschil tussen de concentratie van personen met een Europese achtergrond en een niet-Europese achtergrond: personen met een Nederlandse achtergrond voelen zich minder thuis wanneer er een hoger percentage personen met een niet-Europese achtergrond woont dan wanneer er een hoger percentage personen met een Europese achtergrond woont. De specifieke compositie van de groep migranten lijkt dus uit te maken. In de rest van de paper wordt er verder gefocust op etnische diversiteit.

3.1.4 RESULTATEN VAN NIET-LINEAIRE VERBANDEN

In de hierboven uitgevoerde regressieanalyses wordt aangenomen dat de relatie tussen etnische diversiteit en thuisgevoelens een rechte lijn vormt, terwijl dit in werkelijkheid niet zo hoeft te zijn. Zo kan de lijn na een bepaald punt bijvoorbeeld afvlakken, waardoor er een soort plateau ontstaat. In zo'n geval maakt het na een bepaald punt niet meer uit hoe divers een buurt is: de thuisgevoelens zullen min of

¹⁰ Bij deze analyses is gecontroleerd voor individuele variabelen (geslacht, leeftijd, huishoudtype en positie in het huishouden, gestandaardiseerd huishoudinkomen, het al dan niet hebben van een uitkering als voornaamste inkomensbron en opleidingsniveau) en contextuele variabelen (stedelijkheid van de gemeente en sociaaleconomische achterstand van de buurt).

meer hetzelfde blijven. In een nadere analyse is daarom gekeken naar mogelijke niet-lineaire verbanden. Niet-lineaire verbanden kunnen onderzocht worden door bijvoorbeeld de desbetreffende variabele tot de tweede en derde macht toe te voegen in de analyse. In model A van tabel 3 wordt de relatie tussen etnische diversiteit en thuisgevoelens alleen lineair geschat en in model B wordt er ook naar mogelijke niet-lineaire verbanden gekeken. Hieruit blijkt dat zowel het effect van de HHI^2 als van de HHI^3 significant is, hetgeen betekent dat er sprake is van een niet-lineair verband.

Tabel 3.3 Lineaire en niet-lineaire effecten van etnische diversiteit in de buurt op thuisgevoelens (N = 71269)¹¹, ongestandaardiseerd, 2014*

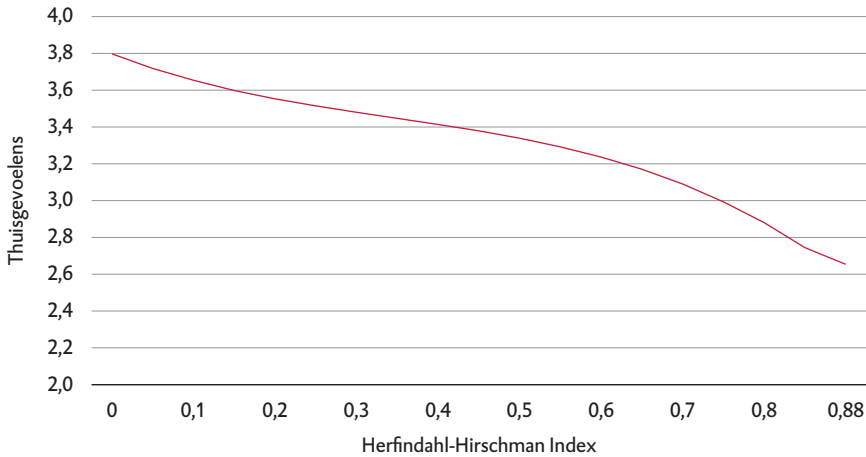
	Model A	Model B
	b	b
HHI (lineair)	-0,940	-1,723
HHI ²	-	3,103
HHI ³	-	-2,979

* Alle weergegeven regressiecoëfficiënten zijn significant ($p < 0,001$).

Om de interpretatie van model B te vereenvoudigen is deze relatie grafisch weergegeven in figuur 8. In de figuur is goed te zien dat de thuisgevoelens afnemen, naarmate de etnische diversiteit van de buurt toeneemt. De sterkte van de daling verandert echter. De daling zwakt af vanaf een HHI van 0,2 tot ongeveer een HHI van 0,6. Hierna wordt de daling weer sterker. Hoewel de daling dus niet strikt lineair is omdat er lichte verschillen zijn in de sterkte van de daling, treden er geen zogenoemde plateau-effecten op. De relatie kan daarom bij benadering lineair worden genoemd: al met al geldt dat hoe diverser een buurt is, hoe minder men zich daar thuis voelt.

11

Op de betreffende niet-lineaire variabelen na, zijn deze regressiemodellen hetzelfde als model 5 in tabel 2.

Figuur 3.3 De visualisatie van de relatie tussen etnische diversiteit en thuisgevoelens**3.1.5 RESULTATEN VAN DE INTERACTIE-VARIABLEN**

Verder kan het zo zijn dat bepaalde mensen in het bijzonder worden beïnvloed door de relatie tussen thuisgevoelens en etnische diversiteit. Dit kan men onderzoeken door een interactie tussen etnische diversiteit en bepaalde persoonskenmerken in de analyse op te nemen. Dit is hier gedaan voor twee sociaaleconomische variabelen: gestandaardiseerd huishoudinkomen en de hoogst behaalde opleiding. De resultaten worden weergegeven in tabel 3.4¹². Om de interpretatie te vergemakkelijken zijn de resultaten ook grafisch weergegeven in figuur 3.4.

12

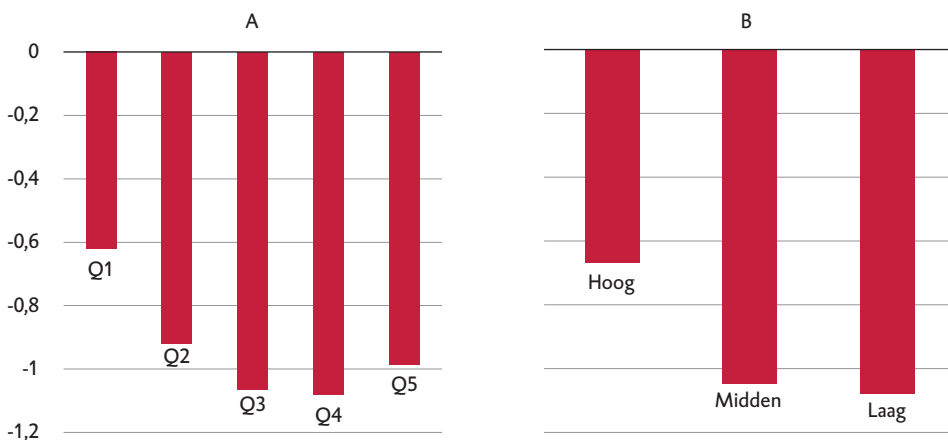
Op de betreffende interactievariabelen na, zijn deze regressiemodellen hetzelfde als model 5 in tabel 2.

Tabel 3.4 Interactie-effecten HHI en sociaaleconomische variabelen, en het hoofdeffect van de HHI in regressiemodellen ter verklaring van thuisgevoelens¹³, ongestandaardiseerd, 2014*

Model met interactie HHI x				
	Gestandaardiseerd huishoudinkomen		Hoogst behaalde opleiding	
	b		B	
Hoogste kwintiel (ref.)	-		Hoog (ref.)	-
Kwintiel 2	-0,298		Midden	-0,381
Kwintiel 3	-0,444		Laag	-0,412
Kwintiel 4	-0,463			
Kwintiel 5	-0,364			
Hoofdeffect HHI	-0,623		Hoofdeffect HHI	-0,669

* Alle weergegeven regressiecoëfficiënten zijn significant ($p < 0,001$).

Figuur 3.4 Grafische weergave van het effect van de HHI voor verschillende sociaaleconomische groepen, onderverdeeld naar inkomen (A) en opleiding (B), ter verklaring van thuisgevoelens, 2014



In tabel 3.4 en figuur 3.4A is te zien dat bij elke inkomensgroep een hogere HHI samenhangt met lagere thuisgevoelens. Er is echter wel een verschil tussen de

13 De informatie uit deze tabel kan men als volgt interpreteren: de regressiecoëfficiënt van de referentiecategorie is hetzelfde als de regressiecoëfficiënt van het hoofdeffect van de HHI. Voor de regressiecoëfficiënten van de overige interactie-effecten moet men de desbetreffende regressiecoëfficiënt bij het hoofdeffect optellen. Voorbeeld: In het model over de hoogst behaalde opleiding is de referentiecategorie HHI x hoge opleiding. De regressiecoëfficiënt is hetzelfde als die van het hoofdeffect van de HHI, in dit geval dus -0,669. De regressiecoëfficiënt van het interactie HHI x lage opleiding is dan $-0,669 + -0,412 = -1,081$.

kwintielen waar te nemen. De thuisgevoelens van de hoogste inkomensgroep (Q1) dalen het langzaamst bij een toenemende etnische diversiteit. Verder valt op dat de thuisgevoelens bij de laagste inkomensgroep (Q5) minder snel afnemen bij een toenemende etnische diversiteit dan bij Q3 en Q4. Dit betekent dat bij een toenemende etnische diversiteit de thuisgevoelens van de laagste inkomensgroep minder dalen. Het lijkt er daarom op dat vooral de middenklassen een sterkere afname van thuisgevoelens ervaren bij een toenemende etnische diversiteit.

Uit tabel 4 en figuur 9B blijkt dat bij iedere opleidingsgroep een hogere HHI samenhangt met minder thuisgevoelens. Dit geldt in het bijzonder voor middelbaar- en lager opgeleiden en in mindere mate voor hoger opgeleiden. Het patroon dat een toenemende etnische diversiteit vooral bij middengroepen samenhangt met afnemende thuisgevoelens, zoals bij inkomen het geval was, wordt hier dus niet gevonden.

3.1.6 OP ZOEK NAAR EEN 'PUUR' DIVERSITEITSEFFECT

In alle voorgaande analyses is gekeken naar de relatie tussen thuisgevoelens en etnische diversiteit door middel van de HHI. Technisch gezien gaf de HHI in deze modellen echter niet het *pure* diversiteitseffect weer. Zoals eerder gezegd, wordt er een onderscheid gemaakt tussen etnische concentratie (%) en etnische diversiteit (HHI). Een probleem is echter dat deze twee zaken niet van elkaar te scheiden zijn. Etnische concentratie is tevens een onderdeel van de etnische diversiteit. De maatstaven van etnische concentratie en etnische diversiteit correleren dan ook hoog met elkaar. Deze correlatie is zo hoog dat ze niet in één model opgenomen kunnen worden.

Dit probleem is in deze paragraaf omzeild door het aandeel van de eigen groep uit de maatstaf van etnische diversiteit te halen. In dit geval wordt dan het aandeel van personen met een Nederlandse achtergrond weggelaten uit de HHI, waardoor de HHI gebaseerd is op zeventien groepen in plaats van op achttien groepen. De HHI_{17} geeft dan de diversiteit van alle groepen *buiten* de eigen groep weer. De HHI_{17} kan samen met een maatstaf van etnische concentratie in een model worden opgenomen zonder dat er collineariteitsproblemen ontstaan (% out-group: $VIF = 3,987$; HHI_{17} : $VIF = 1,457$). Het gevonden effect van deze HHI_{17} is een 'puur' diversiteits-effect, dat niet wordt beïnvloed door de relatieve grote van de eigen herkomstgroep.¹⁴ De resultaten van deze exercitie worden weergegeven in tabel 5.

14

Technisch gezien kan er nog steeds niet gesproken worden van een 'puur' diversiteitseffect, omdat in de werkelijkheid de eigen groep natuurlijk ook deel uit van de etnische diversiteit.

Tabel 3.5 Resultaten van regressieanalyse¹⁵ ter verklaring van thuisgevoelens, effecten van het percentage van de out-group (personen met een niet-Nederlandse achtergrond) en de diversiteit van de out-group (N = 71.269), 2014*.

	B	β
% out-group	-1,222	-0,233
HHI ₁₇	-0,215	-0,026

* Alle weergegeven regressiecoëfficiënten zijn significant ($p < 0,001$).

In tabel 3.5 worden de resultaten weergegeven van een model waarin de etnische concentratie van de etnische diversiteit is gescheiden, waardoor de HHI₁₇ zo goed mogelijk een puur diversiteitseffect benadert. Hieruit blijkt dat zowel het percentage van de out-group als de diversiteit binnen de out-group een negatieve relatie heeft met thuisgevoelens onder personen met een Nederlandse achtergrond. Boven op de etnische concentratie is er dus een zelfstandig negatief effect van etnische diversiteit op thuisgevoelens. Uit de grootte van de coëfficiënten blijkt dat het percentage personen met een niet-Nederlandse achtergrond een negatiever effect heeft dan de etnische diversiteit onder personen met een niet-Nederlandse achtergrond.

Samenvattend kan men zeggen dat hoe meer personen met een migratieachtergrond in de buurt wonen of hoe hoger de etnische diversiteit in een buurt is, hoe minder personen met een Nederlandse achtergrond zich thuis voelen. Deze relatie is het negatiefst wanneer het percentage van de grootste migrantengroep hoog is. De specifieke compositie van de groep migranten lijkt ook uit te maken: personen met een Nederlandse achtergrond voelen zich minder thuis wanneer er een hoger percentage personen met een niet-Europese achtergrond woont dan wanneer er een hoger percentage personen met een Europese achtergrond woont.

Uit nadere analyses blijkt dat de relatie bij benadering lineair is: er treden geen zogenoemde plateau-effecten op. De daling in thuisgevoelens zwakt vanaf een HHI van 0,2 tot ongeveer een HHI van 0,6 iets af, waarna de daling weer sterker wordt. Verder blijkt inderdaad dat etnische diversiteit in het bijzonder de thuisgevoelens van bepaalde groepen beïnvloedt: vooral personen met een gemiddeld inkomen en personen met een middelbare of lage opleiding voelen zich minder thuis bij een toenemende etnische diversiteit. In de analyse naar een puur diversiteitseffect is er tot slot een zelfstandig negatief effect gevonden van etnische diversiteit, hoewel dit effect kleiner is dan het effect van de etnische concentratie.

15

Behalve dat het aandeel % personen met een migratieachtergrond en de HHI₁₇ i.p.v. de HHI₁₈ als onafhankelijke variabelen in de regressiemodellen zijn opgenomen, is dit model hetzelfde als model 5 in tabel 2.

3.2 DE RELATIE TUSSEN THUISGEVOELENS ONDER PERSONEN MET EEN MIGRATIEACHTERGROND EN DE BEVOLKINGSSAMENSTELLING IN DE DIRECTE LEEFOMGEVING

Zoals eerder is vermeld, beperken verliesgevoelens zich niet alleen tot personen met een Nederlandse achtergrond. Daarom is er ook gekeken naar de relatie tussen de bevolkingssamenstelling en thuisgevoelens onder personen met een migratieachtergrond. Dit is gedaan voor personen met een Indonesische/Nederlands-Indische (N = 519), Surinaamse (N = 1810), Antilliaanse (N = 496), Turkse (N = 1047) en Marokkaanse (N = 676) achtergrond. Zie Appendix A voor de beschrijvende variabelen. Naast de vijf eerder gebruikte maatstaven voor de bevolkingssamenstelling wordt ook gekeken naar het effect van de eigen in-group. Voor personen met een Surinaamse achtergrond wordt bijvoorbeeld gekeken naar het percentage personen met een Surinaamse achtergrond in de buurt. Ook wordt gekeken naar het percentage van de eigen in-group samen met het percentage van personen met een Nederlandse achtergrond. De resultaten worden weergegeven in tabel 3.6.

Tabel 3.6 De effecten van zeven maatstaven voor de etnische bevolkingssamenstelling van de buurt op thuisgevoelens van vijf herkomstgroepen, resultaten van lineaire regressieanalyses^{16, 17}, ongestandaardiseerd, 2014*

	Herkomstgroep				
	Ind. B	Sur. b	Ant. b	Tur. b	Mar. b
Maatstaven etnische concentratie					
1. % met een migratieachtergrond	-0,727**	-0,967***	-0,520*	-0,588**	-0,377
2. % met een Europese migratieachtergrond	1,878*	-1,231*	-0,635	-0,469	-0,514
3. % met een niet-Europese achtergrond	-0,932*	-0,786***	-0,472*	-0,474*	-0,312
4. % van de grootste migrantengroep	-0,949*	-0,266	-0,215	-0,837*	-0,789
5. % in-group	21,734**	0,171	-1,976	-0,379	-0,251
6. % in-group + Nederlandse achtergrond	0,756**	1,671***	0,509*	0,980**	0,436
Maatstaf etnische diversiteit					
7. HHI met 18 groepen	-0,437	-1,155***	-0,924**	-0,237	-0,305

* Significantieniveau: $p < 0,001 = ***$, $p < 0,01 = **$, $p < 0,05 = *$.

Uit de resultaten blijkt dat personen met een Indonesische/Nederlands-Indische achtergrond zich minder thuis voelen wanneer er een hoger percentage personen met een migratieachtergrond in de buurt woont. Wederom blijkt echter dat de

¹⁶ Deze regressiemodellen zijn hetzelfde als model 5 in tabel 3.2.

¹⁷ In deze paragraaf worden alleen de ongestandaardiseerde regressiecoëfficiënten van de vijf maatstaven weergegeven. De (ongestandaardiseerde en gestandaardiseerde) regressiecoëfficiënten van alle variabelen zijn beschikbaar op aanvraag bij de auteur.

samenstelling van deze groep uitmaakt. Zij voelen zich namelijk meer thuis in een buurt met een hoger percentage personen met een Europese achtergrond en minder thuis in een buurt met een hoger percentage personen met een niet-Europese achtergrond. Verder voelen zij zich minder thuis wanneer er een hoger percentage van één bepaalde migrantengroep aanwezig is. De thuisgevoelens van personen met een Indonesische/Nederlands-Indische achtergrond blijken niet samen te hangen met de mate van etnische diversiteit in de buurt. Verder voelen zij zich meer thuis als er meer personen met een Indonesische en Nederlandse achtergrond in de buurt wonen.

Hoewel personen met een Surinaamse achtergrond zich ook minder thuis voelen in een buurt met een hoger percentage personen met een migratieachtergrond, geldt dit in sterkere mate voor een hoger percentage personen met een Europese achtergrond dan een hoger percentage personen met een niet-Europese achtergrond. Verder valt het op dat vooral een hoge mate van etnische diversiteit samenhangt met minder thuisgevoelens onder Surinamers. De thuisgevoelens van personen met een Surinaamse achtergrond blijken niet samen te hangen met een grote migrantengroep in de buurt.¹⁸ Wel voelen zij zich meer thuis als er meer personen met een Surinaamse en Nederlandse achtergrond in de buurt wonen.

Ook personen met een Antilliaanse achtergrond voelen zich minder thuis wanneer het percentage personen met een migratieachtergrond hoger is. Dit is vooral toe te schrijven aan het percentage personen met een niet-Europese achtergrond. Hun thuisgevoelens hebben verder een negatieve relatie met een hogere mate van etnische diversiteit, en geen relatie met het percentage personen met een Europese achtergrond en het percentage van de grootste migrantengroep in de buurt. Zij voelen zich meer thuis als er meer personen met een Antilliaanse en Nederlandse achtergrond in de buurt wonen. De thuisgevoelens van personen met een Turkse achtergrond zijn nagenoeg te vergelijken met die van personen met een Antilliaanse achtergrond, behalve dan dat de thuisgevoelens van personen met een Turkse achtergrond wel negatief samenhangen met een hoger percentage van de grootste migrantengroep en niet met de mate van etnische diversiteit. In deze studie vertonen de thuisgevoelens van personen met een Marokkaanse achtergrond geen enkele significante relatie met de bevolkingssamenstelling in de buurt.

18 Bij deze resultaten moet de lezer in het achterhoofd houden dat het aandeel van de groepen zelf ook in deze maatstaf meegenomen wordt. Onder de categorie personen met een niet-Europese achtergrond valt dus ook het percentage personen met bijvoorbeeld een Surinaamse achtergrond. Veronderstellende dat personen met een Surinaamse achtergrond zich meer thuis voelen personen met dezelfde achtergrond, zullen de relaties daarom nog negatiever zijn wanneer het percentage van de eigen groep uit deze maatstaf gehaald is.

Ook is er gekeken naar een puur diversiteitseffect voor een van de herkomstgroepen, namelijk voor personen met een Surinaamse achtergrond. Wederom wordt het aandeel van de eigen groep uit de maatstaf van etnische diversiteit gehaald. De $HHI_{\text{zonderSurinamers}}$ geeft dan de diversiteit van alle groepen *buiten* de Surinaamse herkomstgroep weer. De $HHI_{\text{zonderSurinamers}}$ kan samen met een maatstaf van etnische concentratie (% personen met een niet-Surinaamse achtergrond) in het model worden opgenomen zonder dat er collineariteitsproblemen ontstaan (% outgroup: $VIF = 2,190$; $HHI_{\text{zonderSurinamers}}$: $VIF = 4,538$).

Tabel 3.7 Resultaten van regressieanalyse¹⁹ ter verklaring van thuisgevoelens onder personen met een Surinaamse achtergrond, effecten van het percentage out-group (personen met een niet-Surinaamse achtergrond) en de diversiteit van de out-group (N = 1.810), 2014*

	Surinaamse achtergrond	
	B	β
% out-group	-0,849	-0,077
$HHI_{\text{zonderSurinamers}}$	-1,233	-0,254

* Alle weergegeven regressiecoëfficiënten zijn significant ($p < 0,01$).

In tabel 3.7 worden de resultaten weergegeven van een model waarin de etnische concentratie van de etnische diversiteit is gescheiden, waardoor de $HHI_{\text{zondersurinamers}}$ een puur diversiteitseffect weergeeft. Hieruit blijkt dat zowel het percentage out-group als de diversiteit binnen de out-group een negatieve relatie heeft met thuisgevoelens onder personen met een Surinaamse achtergrond. Hoe hoger het percentage van de out-group (niet-Surinamers) en hoe hoger de etnische diversiteit onder de out-group, hoe minder personen met een Surinaamse achtergrond zich thuis voelen. Ook voor hen is er dus een zelfstandig negatief effect van etnische diversiteit op thuisgevoelens bovenop de etnische concentratie. In tegenstelling tot bij de personen met een Nederlandse achtergrond, heeft de etnische diversiteit hier echter een negatiever effect dan het aandeel van de out-group. Mogelijk komt dit doordat mensen met een Nederlandse achtergrond minder of niet tot de out-group behoren in de beleving van personen met een Surinaamse achtergrond.

Samenvattend: personen met een Indonesische/Nederlands-Indische, Surinaamse, Antilliaanse en Turkse achtergrond voelen zich meer thuis wanneer het percentage van de eigen in-group en personen met een Nederlandse achtergrond hoger is. Zij voelen zich minder thuis wanneer er een hoger percentage personen

¹⁹ Behalve dat het aandeel % personen met een niet-Surinaamse afkomst en de $HHI_{\text{zondersurinamers}}$ als onafhankelijke variabelen in de regressiemodellen zijn opgenomen, is dit model hetzelfde als model 5 in tabel 3.2.

met een migratieachtergrond in de buurt woont. Wel zijn er verschillen in de mate waarin het aandeel personen met een Europese of niet-Europese achtergrond, de mate van etnische diversiteit en de aanwezigheid van een grote migrantengroep, invloed heeft op de thuisgevoelens van deze vier groepen. De thuisgevoelens van personen met een Marokkaanse achtergrond hangen in deze studie niet significant samen met de bevolkingssamenstelling in de buurt.

4 SAMENVATTING EN CONCLUSIE

Door stedelijke geografen en omgevingspsychologen en -sociologen wordt al enkele decennia onderzocht of inwoners zich thuis voelen in hun omgeving. Er is echter weinig onderzoek gedaan naar de relatie tussen thuisgevoelens en de etnische samenstelling van de bevolking in de buurt. Het onderzoek dat er in Nederland op dit gebied is uitgevoerd, heeft vooral een theoretische of kwalitatieve insteek. In deze working paper is op een kwantitatieve manier gekeken naar de relatie tussen thuisgevoelens en de bevolkingssamenstelling in de buurt.

Voordat de relatie tussen thuisgevoelens en de bevolkingssamenstelling in de buurt aan bod komt, is het echter belangrijk om te weten waar we het over hebben. In welke mate voelen personen met een Nederlandse achtergrond zich (niet) thuis in de buurt? En voor welke personen geldt dat in het bijzonder? Uit de beschrijvende analyse blijkt dat ongeveer 11 procent van de personen met een Nederlandse achtergrond zich (helemaal) niet thuis voelt in de buurt. Als er wordt gekeken naar de kenmerken van personen die zich (helemaal) niet thuis voelen in de buurt, blijkt dat het vooral gaat om jongeren (en de alleroudsten), lager opgeleiden en mensen met een lager inkomen. Dit zijn precies de categorieën die minder invloed hebben op hun buurtkeuze. Er blijken tussen mannen en vrouwen nauwelijks verschillen te zijn.

Het is belangrijk om bij dit onderzoek bedacht te zijn op de 'witte vlucht'. Onderzoek van Van Ham en Clark (2009) heeft namelijk uitgewezen dat vooral personen met een Nederlandse achtergrond verhuizen bij een hoger percentage personen met een migratieachtergrond in de buurt. Aangezien de witte vlucht zich al enkele decennia in Nederland afspeelt, zal een groot deel van de personen met een dusdanige ontevredenheid over de bevolkingssamenstelling dat zij willen verhuizen, dat reeds gedaan hebben. Het zou interessant zijn om meer longitudinaal onderzoek te doen naar hoe de witte vlucht zich in Nederland heeft afgespeeld en zich nu nog afspeelt in steeds diverser wordende buurten.

Na de beschrijvende analyse is de relatie tussen thuisgevoelens van personen met een Nederlandse achtergrond en de bevolkingssamenstelling in de directe leefomgeving onderzocht. Er is zowel gekeken naar etnische concentratie als naar etnische diversiteit. Daarmee samenhangend zijn er twee mogelijke mechanismen uiteengezet: dreiging en anomie. Een hoge mate van etnische concentratie kan samengaan met gevoelens van competitie en dreiging. Onderzoek heeft aangetoond dat mensen die gevoelens van dreiging ervaren, negatiever denken over de groep waar de dreiging vanuit gaat (Campbell 1965; Riek et al. 2006; Scheepers et al. 2002; Sherif en Sherif 1969; Stephan en Stephan 2000). Als er meer mensen in de buurt wonen over wie zij negatieve opvattingen hebben, zullen zij zich logi-

scherwijs minder thuis voelen in hun buurt. Een hoge mate van etnische diversiteit kan samengaan met gevoelens van anomie (Putnam 2007; Riek et al. 2006; Van der Meer en Tolsma 2014). Als etnisch diverse buurten té divers zijn, kan dat de ontwikkeling van publieke familiariteit en gedeelde normen en waarden in de weg staan. Ook dit brengt een gebrek aan herkenning en zekerheid mee, hetgeen kan resulteren in minder thuisgevoelens. Om deze mechanismen te onderzoeken is er in deze working paper in totaal gekeken naar vier maatstaven van etnische concentratie (namelijk het percentage personen met een migratieachtergrond, het percentage personen met een Europese migratieachtergrond, het percentage personen met een niet-Europese achtergrond en het percentage van de grootste migrantengroep) en één maatstaf van etnische diversiteit (een HHI gebaseerd op achttien groepen).

Uit de resultaten blijkt dat alle maatstaven een negatieve relatie met thuisgevoelens hebben. Hoe meer personen met een migratieachtergrond er dus in een buurt wonen of hoe hoger de etnische diversiteit in een buurt is, hoe minder personen met een Nederlandse achtergrond zich thuis voelen. Wel is er een verschil in de *grootte* van deze negatieve relatie geconstateerd. Personen met een Nederlandse achtergrond voelen zich minder thuis wanneer er een hoger percentage personen met een niet-Europese achtergrond woont dan wanneer er een hoger percentage personen met een Europese achtergrond woont. De specifieke compositie van de groep migranten blijkt dus uit te maken. Het percentage van de grootste migrantengroep heeft het grootste negatieve effect op thuisgevoelens. Dit wordt ondersteund door de analyse naar het pure diversiteitseffect. Daaruit bleek namelijk dat het negatieve effect van etnische diversiteit minder groot is dan het negatieve effect van etnische concentratie. Dit impliceert dat gevoelens van anomie een minder grote rol spelen dan gevoelens van dreiging.

Hoewel er een duidelijk negatieve relatie is gevonden tussen thuisgevoelens en etnische concentratie en diversiteit, zou het interessant zijn om longitudinaal onderzoek te doen naar deze relatie om beter inzicht te krijgen in de achterliggende mechanismen. Het zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat er volgend op een verandering in de bevolkingssamenstelling eerst een initiële periode van dreiging aanbreekt, waarna op den duur gewenning optreedt en wellicht het contact mechanisme aan terrein wint (zie Pettigew en Tropp 2006 voor een review van de contact-theorie).

Tot slot is er in deze working paper gekeken naar de thuisgevoelens van personen met een migratieachtergrond. In de literatuur zijn namelijk enkele aanwijzingen te vinden dat personen met een migratieachtergrond verliesgevoelens ervaren in relatie tot nieuwere migrantengroepen. Personen met een Indonesische/Nederlands-Indische, Surinaamse, Antilliaanse en Turkse achtergrond voelen zich minder thuis wanneer er een hoger percentage personen met een migratieachtergrond

in de buurt woont. Wel zijn er verschillen in de mate waarin het aandeel personen met een Europese of niet-Europese achtergrond, de mate van etnische diversiteit en de aanwezigheid van een grote migrantengroep invloed heeft op de thuisgevoelens van deze groepen.

LITERATUUR

- Blokland, T. en J. Nast (2014) 'From public familiarity to comfort zone: the relevance of absent ties for belonging in Berlin's mixed neighbourhoods', *International Journal of Urban and Regional Research*, 38, 4: 1142-1155.
- Campbell, D.T. (1965) 'Ethnocentric and other altruistic motives', blz 283-311 in *Nebraska symposium on Motivation*, 13.
- Den Haag buurtmonitor (2016) *Kenmerken bevolking 2016 - buurten: Etniciteitsgroep* (CBS), geraadpleegd via: <http://denhaag.buurtmonitor.nl/> op: 01-02-2017.
- Duyvendak, J.-W. (2011) *The Politics of Home. Nostalgia and Belonging in Western Europe and the United States*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Elshout, J. en E. Tonkens (2009) 'Moslims trots op Nederland: oudere autochtonen voelen zich veel minder thuis', *Tijdschrift voor de Sociale Sector*, 7,8: 8-11.
- Graaf, P. van der en J.-W. Duyvendak (2009) *Thuis voelen in de buurt: een opgave voor stedelijke vernieuwing: een vergelijkend onderzoek naar de buurthechting van bewoners in Nederland en Engeland*, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Gruijter, M.J. de, R. Gilsing en T. Pels (2014) *Haagse integratiemonitor 2014*, Utrecht: Verwey-Jonker Instituut.
- Gruijter, M.J. de en E. S. Smits van Waesberghe (2010) '*Een vreemde in eigen land*': boze autochtone burgers over nieuwe Nederlanders en de overheid, Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Ham, M. van en W.A. Clark (2009) 'Neighbourhood mobility in context: household moves and changing neighbourhoods in the Netherlands', *Environment and Planning*, 41, 6: 1442-1459.
- Hogenstijn, M. en D. van Middelkoop (2008) '*Zo werkt dat hier niet*'. *Gevestigden en buitenstaanders in nieuwe sociale en ruimtelijke kaders*, Delft: Uitgeverij Eburon.
- Jennissen, R., G. Engbersen, M. Bokhorst en M. Bovens (2018) *De nieuwe verscheidenheid: toenemende diversiteit naar herkomst in Nederland*, Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Jennissen, R., G. Engbersen, M. Bokhorst, S. de Leeuw, M. Bovens en L. Mulder (2015) *Migratiediversiteit beter in beeld*, Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Kabinet (2008) *Kabinetsstandpunt WRR-rapport Identificatie met Nederland*, geraadpleegd via: www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2008/08/19/kabinetsreactie-op-wrr-rapport-79-identificatie-met-nederland op: 01-02-2017.
- Meer, T. van der en J. Tolsma (2014) 'Ethnic diversity and its effects on social cohesion', *Annual Review of Sociology*, 40: 459-478.
- Pettigrew, T.F. en L.R. Tropp (2006) 'A Meta-Analytic Test of Intergroup Contact Theory', *Journal of Personality and Social Psychology*, 90, 5: 751.
- Putnam, R.D. (2007) 'E pluribus unum: Diversity and community in the twenty-first century the 2006 Johan Skytte Prize Lecture', *Scandinavian Political Studies*, 30, 2: 137-174.

- Riek, B.M., E.W. Mania en S.L. Gaertner (2006) 'Intergroup threat and outgroup attitudes: A meta-analytic review', *Personality and Social Psychology Review*, 10, 4: 336-353.
- Scheepers, P., M. Gijsberts en M. Coenders (2002) 'Ethnic exclusionism in European countries. Public opposition to civil rights for legal migrants as a response to perceived ethnic threat', *European Sociological Review*, 18, 1: 17-34.
- Scotson, J.L. en N. Elias (1965) *The Established and the Outsiders. A Sociological Enquiry into Community Problems*, Londen: Frank Cass.
- Sherif, M. en C.W. Sherif (1969) 'Ingroup and Intergroup Relations: Experimental Analysis', blz. 221-266 in M. Sherif en C.W. Sherif (red.) *Social Psychology*, New York: Harper & Row.
- Smeeke, A.N. en L.E.M. Mulder (2016) *Verliesgevoelens in relatie tot de multi-etnische samenleving onder autochtone Nederlanders*, Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- Smeeke, A. en M. Verkuyten (2015) 'The Presence of the Past: Identity Continuity and Group Dynamics', *European Review of Social Psychology*, 26: 162-202.
- Smets, P. en N. Kreuk (2008) 'Together or separate in the neighbourhood? Contacts between natives and Turks in Amsterdam', *The Open Urban Studies Journal*, 1: 35-47.
- Stephan, W.G. en C.W. Stephan (2000) *Reducing prejudice and discrimination*, New Jersey: Psychology Press.
- Verkuyten, M. (2014) *Identity and cultural diversity: What social psychology can teach us*, Hove, UK: Routledge.

APPENDIX A. BESCHRIJVENDE VARIABELEN SAMPLE

	Range	Totale sample	Ned.	Ind.	Sur.	Ant.	Tur.	Mar.
N	-	85.737	71.269	519	1.180	510	1047	676
Thuisgevoelens	1-5	3,615 (.822)	3,646 (.801)	3,479 (.789)	3,296 (.956)	3,410 (.899)	3,340 (.982)	3,413 (.939)
Geslacht								
Man (referentiegroep)	-	-	-	-	-	-	-	-
Vrouw	0-1	0,523 (.499)	0,520 (.500)	0,592 (.492)	0,553 (.497)	0,586 (.493)	0,475 (.500)	,493 (.500)
Leeftijd	14,51-102,67	51,371 (18,097)	52,08 (18,01)	43,152 (15,734)	47,305 (16,782)	42,89 (17,056)	37,792 (14,747)	40,662 (15,689)
Huishoudtype en positie in het huishouden								
Stel met kind_ouder (ref)	-	-	-	-	-	-	-	-
Stel met kind_kind	0-1	,273 (.445)	,285 (.452)	,426 (.495)	,196 (.397)	,186 (.390)	,384 (.487)	,396 (.490)
Stel zonder kind	0-1	,216 (.411)	,213 (.409)	,175 (.381)	,156 (.363)	,110 (.313)	,165 (.372)	,178 (.382)
Eenouderhuishouden_ouder	0-1	,022 (.146)	,018 (.134)	,019 (.138)	,093 (.291)	,102 (.303)	,015 (.123)	,013 (.115)
Eenouderhuishouden_kind	0-1	,029 (.168)	,025 (.155)	,052 (.222)	,116 (.320)	,112 (.315)	,051 (.219)	,033 (.178)
Eenpersoonshuishouden	0-1	,107 (.309)	,094 (.292)	,071 (.258)	,175 (.380)	,288 (.453)	,066 (.248)	,087 (.282)
Overig of institutioneel huishouden	0-1	,007 (.085)	,005 (.072)	,012 (.107)	,018 (.134)	,031 (.174)	,012 (.111)	,012 (.108)
Onbekend huishouden	0-1	,006 (.077)	,005 (.067)	,002 (.044)	,020 (.142)	,035 (.185)	,029 (.167)	,015 (.121)
Gestandaardiseerd huishoudinkomen								
Hoogste quintiel (ref)	-	-	-	-	-	-	-	-
Quintiel 2	0-1	,199 (.399)	,211 (.408)	,210 (.408)	,154 (.361)	,120 (.325)	,082 (.275)	,067 (.249)
Quintiel 3	0-1	,199 (.399)	,207 (.405)	,179 (.384)	,167 (.373)	,151 (.358)	,138 (.345)	,130 (.337)
Quintiel 4	0-1	,199 (.399)	,202 (.401)	,168 (.374)	,213 (.410)	,200 (.400)	,212 (.409)	,197 (.398)
Quintiel 5	0-1	,199 (.399)	,171 (.376)	,252 (.438)	,364 (.481)	,396 (.490)	,523 (.500)	,577 (.494)
Voornaamste inkomensbron een uitkering								
Nee (ref)	-	-	-	-	-	-	-	-
Ja	0-1	,059 (.236)	,045 (.208)	,077 (.267)	,155 (.362)	,155 (.362)	,218 (.413)	,265 (.442)

	Range	Totale sample	Ned.	Ind.	Sur.	Ant.	Tur.	Mar.
Opleiding								
Hoog (ref.)	-	-	-	-	-	-	-	-
Midden	0-1	,288 (.453)	,290 (.468)	,324 (.468)	,288 (.453)	,304 (.460)	,301 (.459)	,296 (.457)
Laag	0-1	,319 (.466)	,325 (.454)	,214 (.410)	,386 (.487)	,273 (.446)	,403 (.491)	,376 (.485)
Onbekend	0-1	,066 (.249)	,059 (.236)	,056 (.230)	,094 (.292)	,073 (.260)	,147 (.354)	,145 (.352)
Stedelijkheid van de gemeente								
Niet (ref.)	-	-	-	-	-	-	-	-
Weinig	0-1	,236 (.424)	,261 (.439)	,114 (.318)	,027 (.161)	,059 (.236)	,054 (.227)	,039 (.192)
Matig	0-1	,237 (.425)	,247 (.431)	,202 (.402)	,066 (.249)	,082 (.275)	,172 (.377)	,145 (.352)
Sterk	0-1	,208 (.406)	,209 (.407)	,260 (.439)	,123 (.329)	,233 (.423)	,180 (.384)	,155 (.362)
Zeer sterk	0-1	,239 (.426)	,193 (.395)	,401 (.491)	,779 (.415)	,610 (.488)	,590 (.492)	,655 (.476)
Sociaaleconomische achterstand van de buurt	-4,-5,-5,63	,010 (.834)	-,085 (.754)	,275 (905)	1,100 (1,018)	,794 (1,043)	1,050 (.950)	1,084 (.910)
Herfindahl-Hirschman Index	.00 - .88	,354 (.213)	,322 (.195)	,459 (.213)	,673 (.187)	,589 (.222)	,644 (.199)	,658 (.191)
% personen met een migratieachtergrond	.00 - .94	,228 (.186)	,197 (.153)	,309 (.201)	,577 (.260)	,451 (.250)	,538 (.269)	,542 (.253)
% personen met een Europese migratie-achtergrond	.00 - .67	,071 (.044)	,067 (.042)	,082 (.042)	,089 (.041)	,089 (.042)	,087 (.041)	,086 (.038)
% personen met een niet-Europese achtergrond	.00 - .89	,157 (.167)	,130 (.133)	,227 (.185)	,489 (.255)	,362 (.239)	,451 (.263)	,455 (.251)
% personen van de grootste migrantengroep	.00 - .63	,064 (.065)	,054 (.052)	,086 (.078)	,180 (.108)	,131 (.097)	,163 (.098)	,162 (.095)

APPENDIX B. ONGESTANDAARDISEERDE RESULTATEN VAN REGRESSIEANALYSE TER VERKLARING VAN THUISGEVOELENS, 2014

	M1	M2	M3	M4	M5
Constante	3,87***	3,921***	3,77***	3,87***	3,77***
Geslacht					
Man (referentiegroep)	1	1	1	1	1
Vrouw	0,007	0,006	0,008	0,007	0,006
Leeftijd	0,003***	0,003***	0,003***	0,003***	0,003***
Huishoudtype en positie in het huishouden					
Stel met kind_ouder (ref.)	1	1	1	1	1
Stel met kind_kind	0,036***	0,037***	0,035***	0,036***	0,035***
Stel zonder kind	0,009	0,009	0,007	0,009	0,010
Eenouderhuishouden_ouder	-0,061**	-0,063***	-0,059**	,061***	-0,058***
Eenouderhuishouden_kind	-0,011	-0,008	-0,009	-0,010	-0,009
Eenpersoonshuishouden	-0,005	-0,005	-0,007	-0,004	-0,006
Overig of institutioneel huishouden	-0,043	-0,036	-0,044	-0,042	-0,043
Onbekend huishouden	0,002	0,006	0,002	0,002	0,001
Gestandaardiseerd huishoudinkomen					
Hoogste quintiel (ref.)	1	1	1	1	1
Quintiel 2	-0,038***	-0,038***	,056***	-0,038***	-0,037***
Quintiel 3	-0,049***	-0,050***	,089***	-0,049***	-0,048***
Quintiel 4	-0,077***	-0,078***	,069***	-0,077***	-0,076***
Quintiel 5	-0,126***	-0,127***	-0,011	-0,126***	-0,127***
Voornaamste inkomensbron een uitkering					
Nee (ref.)	1	1	1	1	1
Ja	-0,158***	-0,157***	-0,155***	-0,129***	-0,151***
Opleiding					
Hoog (ref.)	1	1	1	1	1
Midden	-0,045***	-0,045***	-0,043***	-0,045***	,082***
Laag	-0,061***	-0,060***	-0,060***	-0,061***	,074***
Onbekend	-0,128***	-0,127***	-0,126***	-0,128***	,005
Stedelijkheid van de gemeente					
Niet (ref.)	1	1	1	1	1
Weinig	-0,017	-0,019*	-0,015	-0,017	-0,016
Matig	0,005	-0,010	0,009	0,005	0,011
Sterk	0,014	-0,012	0,017	0,014	0,020
Zeer sterk	0,086***	0,079***	0,083***	0,086***	0,078***

	M1	M2	M3	M4	M5
Sociaaleconomische achterstand van de buurt	-0,101***	-0,094***	-0,099***	-0,101***	-0,102***
Herfindahl-Hirschman Index	-0,940***	-1,723***	-0,623***	-0,936***	-0,669***
(Herfindahl-Hirschman Index)²		3,103***			
(Herfindahl-Hirschman Index)³		-2,979***			
Interactie HHI x Hoogste quintiel			1		
Interactie HHI x Quintiel 2			-0,298***		
Interactie HHI x Quintiel 3			-0,444***		
Interactie HHI x Quintiel 4			-0,463***		
Interactie HHI x Quintiel 5			-0,364***		
Interactie HHI x Uitkering				-0,077	
Interactie HHI x Opleiding hoog					1
Interactie HHI x Opleiding midden					-0,381***
Interactie HHI x Opleiding laag					-0,412***
Interactie HHI x Opleiding onbekend					-0,399***
R²	0,087	0,089	0,089	0,087	0,089

*** =< 0,001 ** =< 0,01 * =< 0,05

APPENDIX C. GESTANDAARDISEERDE RESULTATEN VAN REGRESSIEANALYSE TER VERKLARING VAN THUISGEVOELENS, 2014

	M1	M2	M3	M4	M5
Geslacht					
Man (referentiegroep)	1	1	1	1	1
Vrouw	0,004	0,004	0,005	0,004	0,004
Leeftijd	0,061***	0,062***	0,061***	0,061***	0,064***
Huishoudtype en positie in het huishouden					
Stel met kind_ouder (ref.)	1	1	1	1	1
Stel met kind_kind	0,020***	0,021***	0,020***	0,020***	0,020***
Stel zonder kind	0,004	0,004	0,004	0,004	0,005
Eenouderhuishouden_ouder	-0,010**	-0,010***	-0,010**	0,010***	-0,010***
Eenouderhuishouden_kind	-0,002	-0,002	-0,002	-0,002	-0,002
Eenpersoonshuishouden	-0,002	-0,002	-0,002	-0,002	-0,002
Overig of institutioneel huishouden	-0,004	-0,003	-0,004	-0,004	-0,004
Onbekend huishouden	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Gestandaardiseerd huishoudinkomen				-0,077	
Hoogste quintiel (ref.)	1	1	1	1	1
Quintiel 2	-0,019***	-0,019***	0,029***	-0,019***	-0,019***
Quintiel 3	-0,025***	-0,025***	0,045***	-0,025***	-0,024***
Quintiel 4	-0,038***	-0,039***	0,034***	-0,039***	-0,038***
Quintiel 5	-0,059***	-0,059***	-0,005	-0,059***	-0,059***
Voornaamste inkomensbron een uitkering					
Nee (ref.)	1	1	1	1	1
Ja	-0,041***	-0,041***	-0,040***	-0,033***	-0,039***
Opleiding					
Hoog (ref.)	1	1	1	1	1
Midden	-0,026***	-0,025***	-0,024***	-0,026***	0,046***
Laag	-0,036***	-0,035***	-0,035***	-0,036***	0,043***
Onbekend	-0,037***	-0,037***	-0,036***	-0,037***	0,002
Stedelijkheid van de gemeente					
Niet (ref.)	1	1	1	1	1
Weinig	-0,009	-0,010*	-0,008	-0,009	-0,009
Matig	0,003	-0,005	0,005	0,003	0,006
Sterk	0,007	-0,006	0,009	0,007	0,010
Zeer sterk	0,042***	0,039***	0,041***	0,042***	0,038***
Socialeconomische achterstand van de buurt	-0,095***	-0,089***	-0,093***	-0,095***	-0,096***

	M1	M2	M3	M4	M5
Herfindahl-Hirschman Index	-0,228***	-0,418***	-0,151***	-0,227***	-0,162***
(Herfindahl-Hirschman Index)²		0,627***			
(Herfindahl-Hirschman Index)³		-0,462***			
Interactie ННI x Hoogste quintiel			1		
Interactie ННI x Quintiel 2			-0,056***		
Interactie ННI x Quintiel 3			-0,085***		
Interactie ННI x Quintiel 4			-0,090***		
Interactie ННI x Quintiel 5			-0,073***		
Interactie ННI x Uitkering				-0,009	
Interactie ННI x Opleiding hoog					1
Interactie ННI x Opleiding midden					-0,081***
Interactie ННI x Opleiding laag					-0,093***
Interactie ННI x Opleiding onbekend					-0,044***
R²	0,087	0,089	0,089	0,087	0,089

*** = < 0,001 ** = < 0,01 * = < 0,05